

DE SYGE

Kvindeanstalten på Sprogø, 1923-61

Anstalten på Sprogø blev oprettet i 1923 som en afdeling under De Kellerske Anstalter. Tolv år tidligere var Danmarks første ø-anstalt blevet etableret på Livø i Limfjorden for såkaldt åndssvage, kriminelle mænd, og da erfaringerne derfra var positive, begyndte planlægningen af en tilsvarende ø-anstalt for kvinder.

Kvinderne. De kvinder, der blev anbragt på Sprogø, blev alle opfattet som åndssvage, men en del af dem havde på baggrund af intelligencetest fået en IQ højere end de 75, der normalt var grænsen for åndssvaghed. Her blev betegnelsen "moralisk åndssvag" brugt til at retfærdiggøre deres anbringelse. Det, der blev opfattet som det væsentligste problem for kvinderne på Sprogø – og som også var afgørende for, at de blev stemplet som "moralisk åndssvage" – var deres seksualitet. I samtidens kilder bliver de beskrevet som "letfærdige" og "løsagtige". Et mindretal af dem var dømt for prostitution, men de fleste af kvinderne blev stemplet som "løsagtige", fordi de havde haft flere seksuelle partnere.

Formålet. Der var flere formål med at placere anstalten på en ø. For det første var det en effektiv måde at isolere kvinderne fra samfundet og forhindre dem i at flygte. Sprogø-anstalten havde sit højdepunkt samtidig med racehygiejnen, der blandt andet medførte et stort fokus på at forhindre åndssvage i at få børn. Anstalten spillede i den sammenhæng en vigtig rolle, som blev understreget af, at de fleste anbragte kvinder kun kunne forlade Sprogø, hvis de lod sig sterilisere.

Isolationen havde dog også positive konsekvenser, idet kvinderne havde stor bevægelsesfrihed inden for øen og dermed undgik meget af den indespærring, der var en del af hverdagen for anbragte på andre åndssvageanstalter. På nogle måder havde kvinderne derfor større frihed end flertallet af de anbragte i åndssvageforsorgen.

Hverdagen. Ligesom på andre åndssvageanstalter bestod hverdagen for kvinderne på Sprogø hovedsageligt i at arbejde, men i modsætning til andre anstalter – og resten af samfundet – måtte kvinderne også udføre den slags arbejde, der typisk blev udført af mænd (da mænd ikke havde adgang til øen). Udover madlavning, håndarbejde og rengøring, der blev opfattet som kvindelige arbejdsopgaver, beskæftigede kvinderne på Sprogø sig derfor også med landbrug og andet fysisk krævende arbejde.

Arbejdet havde flere formål. For det første skulle arbejdet virke opdragende og disciplinerende på kvinderne. Målet for de fleste var, at de på et tidspunkt kunne forlade anstalten og få et arbejde, typisk gennem såkaldt familiepleje. For det andet gav arbejdet kvinderne et indhold i hverdagen, så de ikke kedede sig eller lavede ting, de ikke måtte. Og for det tredje betød kvindernes arbejde, at anstalten stort set var selvforsynende og derfor billig i drift.

Lukningen. Anstalten på Sprogø lukkede i 1961 som konsekvens af, at synet på forholdet mellem åndssvageforsorgen og de anbragte ændrede sig. I de 38 år den eksisterede, var omkring 500 kvinder anbragt på anstalten, der formelt havde 44 pladser, men som i 1930'erne og 40'erne ofte var hjem for omkring 50 kvinder. I en åndssvageforsorg, hvor der til hver en tid var flere tusinder anbragt, og hvor de

DE SYGE

største anstalter havde langt over tusind sengepladser, var Sprogø-anstalten kun en lille del af et stort system. Alligevel har den fået mere opmærksomhed end de fleste andre anstalter, både i medierne og i historieskrivningen.

Materiale til tema om kvindeanstalten på Sprogø

- Aalborg Amtstidende: Livø – Sprogø, 1920
- Christian Keller om formålet med kvindeanstalten på Sprogø, 1918-22
- Carla Pedersens sterilisationssag, 1930-1934
- Hans Otto Wildenskov: Undersøgelse af 160 kvinder på Sprogø, 1938
- Uge-Journalen: ”Kvinder i bur”
- Skema over de første 18 anbragte kvinder på Sprogø